

a rágalmazó vádat elismerte és ezzel tönkretette a templomos rendet. Az előző évek rágalmait megtagadta és valamennyi társa ártatlanságát hangsúlyozta. A mestert és helyettesét még aznap megégették.

Elterjedt, s így a történelmi legendák is átvették az ún. átokmítoszt, miszerint a nagymester a máglyán megátkozta a királyt és a pápát. Kelemen pápa a kivégzés után 33 nappal, április 20-án meghalt, Fülöp pedig ugyanebben az évben, november 29-én egy rejtélyes vadászbalesetben vesztette életét, s halála után 16 évvel – a már három és egynegyed százada uralkodó – Capet-dinasztia is kihalt.¹³

A legendák túléltek a rendet. Máig tartja magát az elrejtett templomos kincstár mítosza, máig sokak képzeletében játszik fontos szerepet a titokzatos templomos rend.

Jegyzetek

- ¹ ZOMBORI ISTVÁN: *Lovagok és lovagrendek*. Bp., 1988, Kozmosz, 77. p.
- ² Zombori: i. m. 78. p.
- ³ HOWARTH, STEPHEN: *A templomosok titka*. Bp., 1986, Kossuth, 75. p.
- ⁴ GECSE GUSZTÁV: *Vallástörténet*. Bp., 1980, Kossuth, 172. p.
- ⁵ Zombori: i. m. 88. p.
- ⁶ Zombori: i. m. 89. p.
- ⁷ Howarth: i. m. 294. p.
- ⁸ Uo. 296. p.
- ⁹ ELM, KASPAR: A templomosok pere. In *A történelem nagy pere*. Szerk.: Alekszander Demandt. Bp., 1993, 109. p.
- ¹⁰ Zombori: i. m. 89. p.
- ¹¹ Howarth: i. m. 320. p.
- ¹² Zombori: i. m. 90. p.
- ¹³ Howarth: i. m. 330. p.

Fejős Sándor

A kanizsai gyógyfürdő története

I. Bevezetés

Az emberiség már évezredek óta ismeri és élvezi a forrásvizek gyógyhatását. Ezt bizonyítja az St. Moritzban feltárt bronzkori lelőhely (Kr. e. 1000 körül). A történelem előtti időkben, és az azt követő korokban kultikus jelentőséget tulajdonítottak a forrásoknak. A különböző vizeket szent helyeknek tekintették, a patakoknak, folyóknak külön isteneik voltak. A természeti népek vallási szertartásokat mutattak be a vízpartokon, eleinte fegyvereket, szerszámokat, a bronzkortól pedig fém tárgyakat dobáltak a forrásokba megajándékozva ezekkel isteneiket. Egyiptomban, Indiában és Perzsiában az ókori vallásalapítók a fürdést felvették a vallás gyakorlatába. Az antik világban nagy hagyományai voltak a fürdőzésnek, az ókori görögök is szent dolognak tartották, újszülötteiket folyóvízbe mártották. Rómában először a Kr. e. III. század elején épültek görög mintára tervezett fürdők. A római fürdőket két csoportra oszthatjuk:

1. Balneumok – közfürdökként funkcionáltak,
2. Termák – a fürdés mellett más szórakozási lehetőségeket is nyújtottak.

Augustus császár principatusa idején (Kr. e. 29 – Kr. u. 14) százhetven balneum működött Rómában, míg Constantinus uralkodása alatt (313–337) számuk 952-re növekedett¹. Az antik tudósok többsége nem tulajdonított nagy jelentőséget a gyógyvizeknek. Hippokratész (Kr. e. 460–370 körül) ugyan említést tesz arról, hogy bizonyos betegségeknél alkalmazható a fürdőkúra, a későbbi szerzők műveiben azonban csak elvétve találhatunk utalásokat a témára vonatkozóan. A kora középkorban fejlett arab orvostudományban fontos szerepet játszott a fürdőkultúra. Az arabok hódításaik során terjesztették el Európa déli részén, ahonnan Nagy Károly (768–814) seregei jutatták el a Frank Birodalom központjaiba a mai Németország és Franciaország területeire². Később a XIV. és XV. században híres itáliai tudósok (G. Dondi, M. Savonarola) mutattak rá a gyógyforrások jelentőségére. A balneológia, gyógyfürdőtan jelentős fejlődésen ment keresztül a XVI. században Andrea Bacci (1524–1600) Velencében kiadott művének köszönhetően: *De Thermis lacubus, balneis, fontibus... totius orbis*.

A XIX. század elején a kémikusok elvégezték az első vízanalízist, és ezzel a balneológia modern tudományos útjára lépett. Ebbe a folyamatba kapcsolódott be a kanizsai gyógyfürdő is, melynek bemutatása előtt szükségesnek tartottam magáról a városról egy rövid ismertetőt közölni.

Kanizsa és környéke már ősidők óta lakott terület. Az őskor különböző korszakaiból (paleolit, mezolit, neolit) feltárt régészeti forrásanyag tanúskodik arról, hogy a Tisza mentén többnyire halászattal és vadászattal foglalkozó embercsoportok telepedtek le³. Görög és római történetíróktól szerezhetünk tudomást a népvándorlás kori (IV–IX. század) barbár törzsek (kelták, hunok, gepidák, avarok, szlávok) mozgásairól, portyáiról. Ezek a támadások eleinte a római légiók, később a Bizánci Császárság ellen irányultak.

A település viszonylag korai létrejötte a kedvező geofizikai fekvésének köszönhető. Mivel a Tisza folyón ez a hely volt a legmegfelelőbb az átkelésre, ezért a rómaiak a kanizsai rév közelében egy földvárat építettek. A földvár maradványait gróf Luigi Ferdinando Marsigli osztrák hadmérnök találta meg 1694-ben. A későbbi időkben ez a földvár eltűnt. Ennek két oka lehetett: vagy rossz helyen keresték a későbbi kutatók, vagy pontosan erre a területre épült a török hódoltság után az újonnan létrehozott Kanizsa⁴. A IX. században magyar törzsek érkeztek a Kárpát-medencébe, a város és környéke is az ő fennhatóságuk alá került.

Az első írásos emlék a településről a XI. század végéről maradt fenn. Ez az oklevél a pannonthalmi Szent Benedek-rend kolostorának 1093-ban készített vagyonelektára, amelyben a kolostor birtokait írták össze, és ezt I. Szent László (1077–1095) magyar király hitelesítette. Az oklevélben Cnesaként említett birtokot feltehetően Salamon királytól (1063–1074) kapta ajándékba a kolostor⁵. Az 1237 és 1240 közötti időszakról, az Albenus nyitrai főesperes által készített összeírásból megtudhatjuk, hogy Kanizsának akkoriban kb. 150 lakosa lehetett, akik 3000 kis hold szántófölddel rendelkeztek⁶.

A tatárjárás során (1241–1242) a város elpusztult, és csak 1335-ben említik újra a források „villa Canysa” formában. A mohácsi vész után (1526) a törökök feldúlták a települést, amely szinte teljesen elnéptelenedett. A török hódoltság ideje alatt (1541–1686) a mai Kanizsa területe közigazgatásilag a szegedi nahije kötelekébe tartozott. Az 1580–1582. évi defternek Földváron négy adózó házról volt tudomása. Ez lehetett a mai Kanizsa. A török uralom alóli felszabadulás (1697) a helység újbóli pusztulását eredményezte.

A Habsburg-uralkodó 1698 és 1701 között a vidékre szerb határőröket telepített be. 1741-ben a bécsi udvar engedélyt adott a nemes Bács-Bodrog vármegyének, hogy a területet „bekebelezze”⁷. A település elindult a polgárosodás útján: 1751-ben mezővárossá vált, vásárendedélyt kapott⁸. A XVIII. század 50-es éveiben már anyakönyvet vezetett a plébánia, 1768-ban pedig felépült a templom. Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc alatt Kanizsa ismét elpusztult. Az 1850-es években azonban a városi élet újra fejlődésnek indult. Templomok épültek, megnyílt a Népbank, az Úri Kaszinó, megalakultak a különböző egyletek. 1900-ban építették a Miasszonyunkról nevezett zárdát, ahol Haynald Lajos kalocsai érsek alapítványának köszönhetően létrehozták a „Haynald” leánynevelő intézetet⁹.

Az 1890-es évek végén adták át az Erzsébetligeti Vigadót, amely később a kanizsai kulturális élet egyik központjává vált. 1908-ban Kanizsa rendezett tanácsú várossá alakult, 1911-ben pedig a községháza helyén felépítették az új városházát. Ennek a dinamikus fejlődésnek a része a kanizsai gyógyfürdő is, amelynek történetét (megalakulását és működését) mutatom be a továbbiakban.

Munkámban nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak és ezért külön köszönettel tartozom: Dr. Ágoston Ferencnek, a Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont igazgatójának; Mgr. Dobos János történésznek; Ivanović Dragomirnak, a Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont nyugalmazott igazgatójának; Koncz Istvánnak, a Kanizsai Amatőrszínház nyugalmazott igazgatójának és rendezőjének; Dr. Marjanucz Lászlónak, a JATE Magyar Új- és Legújabbkori Történelem Tanszék tanszékvezetőjének és a Zentai Történelmi Levéltár dolgozóinak.

II. Csodakút a járáson

A XIX. század végén és a XX. század elején Kanizsa lakosságának jelentős hányada foglalkozott földműveléssel és állattenyésztéssel. A várostól kb. 6 km-rel nyugatra fekvő, mintegy 860 hektár szikes terület (járás) földművelésre alkalmatlan. Ezt a viszonylag nagy kiterjedésű kietlen pusztát a pásztorok nyájaik, csordáik legeltetésére használták. A járáson levő két ártézi kút azonban nem volt elegendő állataik itatására, így a pásztorok 1907. augusztus 19-én kérelemmel fordultak a város képviselő-testületéhez:

„597.szám.

*Szabó János Csáko (...) előadja, hogy a járási két kút vize kevés a csürhék és csordák itatására, miért is indítványozza, hogy a képviselőtestület intézkedjék új kutak létesítéséről. Községi jegyző indítványozza, hogy az indítvány javaslatát végzett adassék ki a járásellenőrző bizottságnak*¹⁰

A képviselő-testület véghatározata alapján a bizottság a községi bíró és a városgazda jelenlétében helyszíni vizsgálatot tartott, és az eredményt egy határozati javaslattal terjesztette a közgyűlés elé. A jelentésük szerint a járási kutak bedugultak, csöveiket ki kell tisztítani – ha az nem segítene, akkor az azokba való befúrást kell eszközölni.¹¹ A javítás azonban nem járt eredménnyel, ezért a november 29-én tartott közgyűlésen szakértői vélemények meghallgatása után és név szerinti szavazást követően érdemleges határozatot hoztak a városatyák:

„695.szám.

*A bizottság javaslatának elfogadásával kimondja a képviselő testület, hogy (...) a közlegelőn lévő az úgynevezett bornyú csorda kút helyébe egy (...) új ártézi kút fúrat Kosár Mihály és Herczeg Lajos hódmezővásárhelyi vállalkozókkal (...)*¹²

1908. január 31-én a községi bíró a két vállalkozóval kötött szerződésről beszámolt a közgyűlésnek. Ekkor még két kút fúratása mellett döntött a képviselő-testület, s az engedélyezéshez szükséges kérvényt felterjesztették az alispáni hivatalhoz¹³. Miután a kérelmet a Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottságának véghatározatával jóváhagyták, 1908. májusában elkészült a „Sarokban” újonnan fúrt ártézi kút, és átvételéről jegyzőkönyvet vettek fel¹⁴. Ez a következőket tartalmazta:

„1. A kút fűcsöve 51 milliméteres belvilágú Manesmann vascső és a föld színétől egy méter magasságon felül emelkedik.

2. Vízbősége illetve perczenkénti kifolyó mennyisége 82 liter, amely teljesen tiszta élvezhető kifogástalan minőségű egészséges kissé kénés vizű ivóvíz.

3. A kút mélysége a fűrócsöveknek a bizottság együttes jelenlétében történt felszedése és mérésével állapítottatván meg 273.81 azaz kettőszázhetvenhárom méter 81cméter mélységűnek találtatott.¹⁵

A jószágot itató pásztorok észrevették, hogy a „Sarokban” fúrt ártézi kút vize különös sárgás színű, meleg, gyűlékony gázokat tartalmaz, és használatával reumás, köszvényes bántalmaik enyhülnek¹⁶. Ezáltal a város és környéke is hamar tudomást szerzett a gyógyító erejű forrásról, és a nép a Csodakútnak elkeresztelt járasszéli gyógyvizet tömegesen látogatta. A városatyák is értesültek a szenzációs hírről, erre bizonyítékl a községi bíró 1908. augusztus 13-i közgyűlési beszámolója szolgál:

„372.

Községi bíró (...) jelenti, hogy (...) a közlegelőn az úgynevezett „Sarokban” fúrt (...) új ártézi kút vize állítólag gyógyhatású s azt sokan, mint gyógyvizet fürdésre használják s többen azon kérelemmel járultak az előjáróság elé, hogy ott a helyszínen mérsékelt díj szedése mellett fedett fürdő helyiséget és kádakat állítson fel a község.¹⁷

Az ügy megtárgyalása után a képviselő-testület határozatot hozott: „A községi bíró jelentésének tudomásul vétele mellett utasítatik az előjáróság, hogy ezen víz gyógyhatásának megállapíthatása végett abból a szükséges mennyiséget az országos m.kir.chemiai intézethez küldjön fel (...) Utasítatik végül az előjáróság, hogy két önmelegítő fürdőkádát készíttessen s azokat ezen ártézi kúthoz húzandó két pásztorbódében helyezze el s azok felügyeletére egy alkalmazottat fogadjon fel aki azokra felügyeljen s a szükséges vízmelegítést eszközölje. Ezen kádak használatáért fél órai időtartamra melegvízzel 20 fillér, hideg vízzel 10 fillér díj szedendő.¹⁸

A hagyomány szerint Márton Mátyás pápai prelátus, címzetes apát vezetésével népes processzió (egyházi körmenet) zarándokolt a Csodakúthoz. A helyszínen a plébános úr megáldotta a kutat, a keresztekkel és lobogókkal kivonult nép pedig egyházi énekeket adott elő¹⁹. Az első fürdőszezon rövidre sikeredett, és nyereséget sem hozott, ám ennek ellenére a városi tanács úgy döntött, hogy az 1909-es esztendőben is megnyitja a fürdőüzemet:

„136.

Megbízatik a városi tanács, hogy a községi képviselőtestület (...) határozataikban foglaltak figyelembevételével ezen ártézi kutat saját belátása szerint fürdőzés céljaira és a már meghatározott díjakért május havában a nagyközönség rendelkezésére bocsássa.²⁰

1909. március 9-én a városatyák a gyógyvizet felküldték Budapestre, ahol Dr. Lengyel Béla egyetemi tanárral, a Magyar Tudományos Akadémia tagjával elvégeztették az első vegyelemzést. A kémiai vizsgálatok eredményét a Magyarokanizsai Csodakút Ártézifürdőről 1915-ben megjelent Tájékoztató is közli, amely a következőket tartalmazza:

Kir. magy. tud. egyet.
I. sz. kémiai int. 2 1910. sz.

VEGYELEMEZÉS.

Magyarkanizsa város csodakút kútvizének kémiai vizsgálata.

1000 gr. víz tartalmaz:

Na	...	0.477430 gr.
K	...	0.009050 "
Ca	...	0.004987 "
Mg	...	0.008118 "
Fe: O ₃ Al: O ₃	...	0.001234 "
Cl	...	0.033245 "
J	...	nyomokban
SO ₄	...	0.010255 gr.
Si O ₂	...	0.014600 "
CO	...	1.000016 "

a víz hőfoka 27.5° C. = 22° R., a levegő hőmérséklete 25° C.

Alkatrészek aequivalens %okban:

Kationok (fémek gyökök)	Anionok (nem fémek gyökök)
Na 94.76	Cl 4.26
K 1.06	1/2 SO ₄ 0.96
1/2 Ca 1.14	1/2 CO ₃ 94.76
1/2 Mg 3.04	
100.00	100.00

Szabad szénasav CO₂ = 47.299 C^{m3} 1000 gr. vízben.

Szabad és felig kötött szénasav CO₂ = 0.5489 gr. 1000 gr. vízben.

A víz radioaktív, radioaktivitásának mértéke electrostatikai egységben kifejezve $1 \times 10^{-3} = 0.36$ sec.

Mint a fenti adatokból kitűnik, bár a víz szilárd oldott alkatrészeinek összege nem nagy, azok összetétele szerint a víz a legtisztább lúgos bicarbonatos vizek közé sorolandó. A víz természetes hőfoka 27.5° C, ami a vizet főképen fürdők használatára teszi alkalmassá.

Budapest, 1910. február 5.

Dr. Lengyel Béla s. k.

minisz. tanácsos
a m. kir. tud. egyet. II. sz. kémiai intézet igazgatója

Alkatrészek sókká kombinálva

a) szénasavók carbonátokká kombinálva:

Calcium sulfát	...	0.014233 gr.
Calcium carbonát	...	0.002010 "
Magnézium carbonát	...	0.028080 "
Calcium carbonát	...	0.015385 "
Nátrium	...	1.049134 "
Nátrium chlorid	...	0.054784 "
Ferrum és aluminium oxid	...	0.014600 "
Organicus anyagok	...	0.031140 "

Az 1000 gr. vízben oldott szilárd

alkotórészek összege 160° C-on
kifejtve ... .. 1.211200 "

b) szénasavók hydrocarbonátokká kombinálva:

Calcium hydrocarbonát	...	0.006511 gr.
Magnézium	...	0.097416 "
Calcium	...	0.023151 "
Nátrium	...	1.662200 "
Calcium sulfát	...	0.014233 "
Nátrium chlorid	...	0.054754 "
Ferrum és aluminium oxid	...	0.01254 "
Silicium dioxid	...	0.014600 "
		1.674229 gr.

Még el sem kezdődött az 1909-es fürdőszézon, a kanizsai jómódú vállalkozók máris egy teljesen új tervet készítettek a gyógykút erejének későbbi kihasználására. Grünfeld Herman helybéli üzletember (a kanizsai Gőztégla- és Cserépgyár Rt. Igazgatója) egy a gyógyfürdőt irányító részvénytársaság létrehozásán fáradozott. Elképzeléseiről a közgyűlési jegyzőkönyvekben is olvashatunk:

„404.

*Tárgyaltatott a polgármester által összehívott folyó évi augusztus 4-én megtartott (...) jogügyi, pénzügyi és gazdasági bizottságok együttes üléséről a Grünfeld Herman által egy alakulóban levő fürdő részvénytársaság nevében lett, a csodakútnak a népkertbe való levezetése és egy modern gyógyfürdő létesítése tett ajánlata (...)*²²¹

Több szempontból is fontos ez a forrás, hiszen a benne vázolt fürdőterv jelentős mértékben hozzásegített Kanizsa további turisztikai fejlődéséhez. A közvélemény figyelmét a városi hetilap (Kanizsai Újság) igyekezett felhívni: „Minden magyarkanizsai polgárnak érdeke, hogy létesüljön gyógyfürdő és erkölcsi kötelessége mindenkinek, hogy a részvényesek táborában foglaljon helyet.”²²²

Az 1909. augusztus 4-én megtartott képviselő-testületi ülés határozatából megtudhatjuk, hogy az alakuló részvénytársaság legkevesebb 150 000 koronát szándékozott a fürdő létesítésére fordítani, ennek fejében a Népkertben létesítendő új, modern gyógyfürdő használati jogát 30 évre megkapta. A népkerti Vigadó épületét ugyancsak 30 évig bérelhette. Ezenkívül a város 15 villahely örök tulajdoni jogával ruházta fel a részvénytársaságot.

Kikötésként szerepelt még az ülésen hozott határozatban, hogy a város haszoncélokra nem fúrat új kutat, és e célból másnak sem ad engedélyt erre. A megalakuló fürdőtársaság ellenszolgáltatásként (a 150 000 korona összegnyi befektetésen kívül) a következőket nyújtotta: *„Ennek ellenében tartozik a részvénytársaság a Csodakút vizét a város területén a föld alatt vascsöveken (...) a vasút előtti vásártérre onnan pedig a népkertbe levezetni s a vasút előtti téren a tanács által kijelölt helyen egy olcsó népfürdőt a népkertben pedig egy a mai kor ízlésének megfelelő kényelmes fürdőt (...) létesíteni és egy legalább 20 szobából álló szállodát (...) építeni (...) és úgy a vízvezetékét, mint a fürdőépületeket szállodát és a mellékhelyiségeket (...) fürdőhöz tartozó összes felszereléseket 30 év eltelte után a város tulajdonába átengedni.”*²³

A fent idézett 404-es számú közgyűlési jegyzőkönyvben utalást találhatunk a kötendő egyezmény időpontjára is, amelynek értelmében a részletes szerződés csak akkor jön létre, ha a részvénytársaság 1910. március 1-jéig megalakul, és a befektetendő alaptőkének legalább a felével (75 000 korona) rendelkezik. Az 1909. augusztus 27-án tartott testületi ülés véghatározatából kiderül, hogy a Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottsága is jóváhagyta a fürdőtervet²⁴. A kezdetleges járásszéli fürdő ez év nyarán továbbra is működött, sőt a városi tanács (a nagy érdeklődésre való tekintettel) az ártézi kútnál felállított két kád mellé újabbak elhelyezését rendelte el. Ezenkívül egy téglából épült medencével és öltözőkabinokkal bővítette a gyógyforrás környékét.

Az 1909-es évben azonban már némi nyereséget is hozott a vállalkozás (kb. 7000 ember használta a fürdőt), s mivel a kitűzött időpontra – 1910. március 1. – a részvénytársaság nem jött létre a város vezetői egyre nagyobb beruházásokat szavaztak meg a csodakúti gyógyforrás fejlesztésére. Ennek okán az 1910. április 30-án tartott rendes közgyűlésen a tanács határozatot hozott arról, hogy Kosár Mihály és Herczeg Lajos hódmezővásárhelyi vállalkozókkal a régi kút mellé újabbat fúrat²⁵. Az ezt követő hónapban már egy gondosan előkészített tervet vázolt fel a polgármester (Dr. Király Sándor) a képviselő-testületnek:

„140. szám.

(...)A Csodakúti fürdő létesítése és felszerelése céljaira a Költségvetésben 5.000 kor. lett felvéve; ezen összegből kellene (...) a fürdőnél szükséges beruházásokat eszközölni; szükségesnek tartanám egy magas nyomású vízvezetékekkel és gőzmelegítővel felszerelt fürdő berendezés beszerzését (...) egy fürdőépület emelését (...) a fürdő modern fejlődését előmozdítjuk; a fürdő épület emelését a városháza anyagából szeretném előállítani (...)”²⁶

A szemmel láthatóan ellentmondásos események megértéséhez rövid magyarázat szükségeltetik. A részvénytársaság által létrehozandó népkerti gyógyfürdő tervét a városatyák rövid ideig felfüggesztették, és a járáson levő gyógyforrás modern fürdővé való átalakítását szorgalmazták, több okból kifolyólag. Az egyik a már említett esemény (Grünfeld Herman és társai által alapítandó Rt. 1910. március 1-ig nem alakult meg), ugyanakkor a városi tanács megoldhatatlannak tartotta a vízlevezetést, mert félt, hogy annak végrehajtása során a gyógyvíz jelentős mértékben veszít erejéből²⁷. 1910-ben a városi tanács konkrét lépéseket tett a járási gyógyfürdő fejlesztésére, amit a források is bizonyítanak:

„211.

Tárgyaltatott a polgármesternek (...) jelentése, mely szerint eddig a csodakút fürdőnél fásításra a fürdő tavának kibővítésére (...) s fürdő felszerelésekre (...) 2927 kor. 62 fill. utaltatott ki (...)”²⁸

A város tárgyalásokba kezdett Bründl János budapesti (fürdőberendezéseket gyártó) vállalkozóval, a járason pedig újabb 5 kádat állított fel, s így összesen már 9 káddal üzemelt a gyógyfürdő²⁹. Ez idő tájt a gyógykút iránti érdeklődés jelentős mértékben megnövekedett, környékünkről tömegesen látogatták, sőt emiatt Szabadkáról vasárnaponként külön kirándulóvonat indult Kanizsára. Mivel a Csodakút a város központjától körülbelül 6 km távolságra volt, omnibusszal szállították oda a vendégeket³⁰. A gyógyfürdő mellett működött a Köves Gyula által vezetett vendéglő, amely ugyancsak a fürdőzők kényelmét volt hivatott szolgálni. A sikeresen zárt idény sem feledtette a közvélemény népkerti fürdő iránti óhaját. A Kanizsai Újság is egyre többet foglalkozott az üggyel, s számos cikkben érvekkel támasztotta alá a népkerti gyógyfürdő előnyeit.

Elérkezett az 1911-es esztendő, amely jelentős változást hozott a kanizsai fürdőüzem további működésében. A képviselő-testületi üléseken ismét napirendre tűzték az alakuló részvénytársaság beadványát. Grünfeld Herman és társai kérvényezték az építkezésekhez szükséges engedély újbóli megadását³¹. A városi tanács javaslatára kiküldött hat tagú bizottság jóváhagyása után 1911. augusztus 30-án határozatban kimondatott, hogy Grünfeld Herman és társai kötelesek 1912. március 1-ig a létrehozott részvénytársaság megalakulását és a részvénytőke 30%-ának befizetését igazolni, a fürdőt pedig 1912. augusztus 1-én megnyitni. Ennek fejében a részvénytársaság megkapta mindazokat a jogokat, amelyeket már az 1909. augusztus 4-i képviselő-testületi ülésen elfogadtak. Ezenkívül a város által újonnan fúrt (3 colos) kút használatát és a gyógyvíz 30 évre való palackozási jogát is elnyerték.

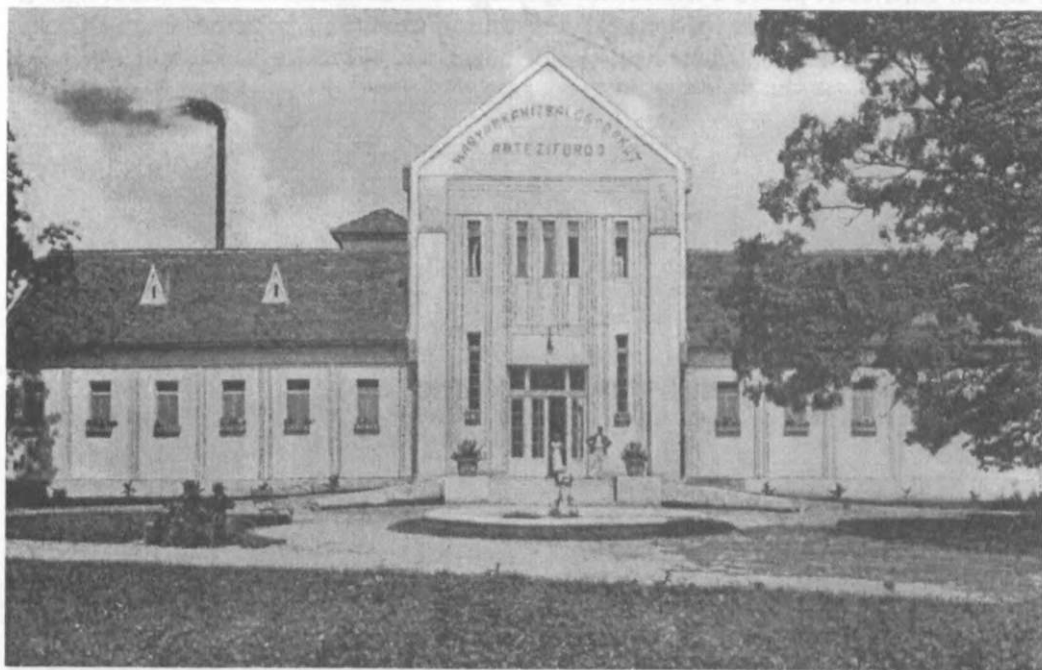
A megegyezésben kitételként szerepelt, hogy a város „a csodakúti vizet Grünfeld Hermannak és társainak csak azon időpontról kezdve legyen köteles átengedni, midőn az általuk tervezett fürdőtelep már teljesen készen a közönség használatába bocsájtatik és megnyitvatik.”³² Kanizsa polgárait a helyi újság részletesen tájékoztatta a lezajlott eseményekről. Az előzetes szerződést az 1911. október 27-i tanácsülésen kiegészítették. Ennek értelmében megegyezés született arról, hogy a népkerti fürdő megnyitása után a járason levő létesítmény megszűnik, s mindkét kút összes vízmennyisége a társaságot illeti meg³³.

Az év végén megkezdődött a 750 darab, egyenként 200 koronás névértékű részvény árusítása. Grünfeld Herman kérte az Rt. létrehozására kitűzött határidő 1912. május 1-re való halasztását, illetve a fürdő megnyitásáról szóló határozat meghosszabítását 1912. október 1-ig. A tanács jóváhagyta ezt a kérelmet. Némiképp ugyan, de 1912. május 29-én megalakult a Magyarkanizsai Csodakút Ártézisfürdő Részvénytársaság, ügyvezető igazgatójának Grünfeld Hermant nevezték ki. A 10 tagú igazgatótanács mellett létrehoztak egy 4 tagú felügyelő-bizottságot, és az Rt. alapszabály-tervezetét is elfogadták.

Az 1912. május 31-én megtartott képviselő-testületi ülésen tekintettel arra, hogy a részvénytársaság szabályszerűen létrejött, s az alaptőke 30%-ának (45 000 korona) befizetését igazolta, a városi tanács tudomásul vette annak működését. Egyben kötelezte a társaságot, hogy miután a víz levezetése megtörtént a további építkezések megkezdése előtt egy részletes tervet nyújtson be a városatyáknak. Az 1500 négyszögöl területű ingatlan (15 villahely) átengedéséről a következőképpen döntöttek: „*Határozatilag kimondatott (...) hogy a 15 drb 100 négyszögöles villatelkek örök tulajdoni joggal a részvénytársaságnak (...) miután a csodakút vize a népkertbe folyik, azonnal átadatik, miért is a tulajdonjog átiratásának ügye az 1886.évi XXII.tc.110.paragrafusára rendelkezéséhez képest egy harminc napon túl tartandó közgyűlésre kitűzetik.*”³⁴

1912. augusztus 17-én, a város képviselő-testületének 1911-es évi 334. és 424/jkv. és 1912. évi 211/jkv. határozatai alapján, a polgármester a város képviselőtestületében engedélyes szerződést kötött a Magyarokanizsai Csodakút Ártézifürdő Részvénytársasággal³⁵. A szerződés szerint a járáson fűrt fürdő céljaira használt két ártézi kút vizének kizárólagos használatát 30 évi időtartamra 1913. május 1-től – 1943. május 1-ig az Rt. megkapta, azzal a kikötéssel, hogy a Csodakút vizét föld alatt vascsöveken keresztül a Népkerthbe bevezeti, és ott egy modern gyógyfürdőt létesít. Az építkezésekhez szükséges területet a város biztosította. Ezenkívül teljes tulajdoni joggal, vételár fizetése nélkül egyenként, 12 db 100-100 négyszögöles, 1 db 200 négyszögöles, és 1 db 54 illetve 1 db 46 négyszögöles, tehát összesen 1500 négyszögöl nagyságú ingatlant villaépítési célokra átengedett. A szerződés 4. pontja a Vigadó bérbeadásáról rendelkezett, ami évi 610 korona haszonbér fizetése mellett 30 évre ugyancsak a részvénytársaságot illette meg. A Népkerth tisztántartásáról továbbra is a városnak kellett gondoskodni.

Leszögezték, hogy amennyiben a két kút vízmennyisége nem lenne elegendő, vagy azok megsérülnek, a részvénytársaság saját költségén újakat fúrathat. A népkerti fürdő megnyitásakor a város köteles volt a járáson levő fürdőüzemet beszüntetni, a gyógyvíz palackozási jogát pedig 30 évi időtartamra a társaság rendelkezésére bocsátani. A Magyarokanizsai Csodakút Ártézifürdő Rt. kötelezte magát a teljes részvénytőke (150 000 korona) befektetésére, és a szerződés határidejének lejáta után pedig a létesítmények (egy legalább 20 káddal és medencével működő fürdőház, kazánház, szolgálatok) üzemképes állapotban való átadására. A cég vállalta, hogy a Csodakútból bevezetett, fel nem használt vízmennyiséget a népkerti tóba, a felhasznált vizet pedig csöveken keresztül a réti lecsapoló csatornába juttatja³⁶. Az okiratot Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottsága-

AZ 1913-BAN MEGNYÍLT CSODAKÚT ÉS ARTÉZIFÜRDŐ

hoz felterjesztették, s azt 1912. október 30-án Zomborban a bizottság jóváhagyta³⁷. A november 23-i képviselő-testületi ülésen határozat született, hogy a szerződést elfogadó irat tudomásul vétetik, s egy példánya a részvénytársaság részére bocsátatik³⁸.

A munkálatok elkezdéséhez szükséges tervekkel Porgányi Gyula okleveles mérnök 1912. júliusára elkészült. Az általa tervezett műszaki leírásból kiderül, hogy a járáson levő két kút egymástól 12 méter távolságra található, s levezetésekor a kutak vizét 5750 fm hosszú csöveken keresztül juttatják le a Népkertbe. Megtudhatjuk, hogy a csővezeték 100 mm belső átmérőjű, belül ónozott, kovácsolt vascső, és mindenütt a talaj felszíne alatt legalább 60 cm mélyen fekszik. A vezeték kezdőpontja és végpontja közötti szintkülönbség kb. 4,5 m. A Kanizsai Újság 1912. december 1-jei számából kiderült, hogy a fürdő műszaki bejárása megtörtént, s a víz levezetése megoldható³⁹. 1913. január 6-án Bács-Bodrog vármegye alispánja a víz levezetéséhez nélkülözhetetlen engedélyt megadta. Az okiratot a február 23-i képviselő-testületi ülésen jóváhagyták: „A tanács a mérnök javaslata alapján egyhangú határozattal kimondani javasolja, hogy az egész terjedelmében felolvasott ideiglenes engedély (...) tudomásul vétessék”^{39, 40}. Mivel a csővezeték a Horgos–Zenta vasútvonal alatt kellett átvinni, így ahhoz a Magyar Királyi Államvasutak engedélye is szükségeltetett, amit a részvénytársaság még ugyanebben az évben megkapott. Folytatódhatott a munka, melynek eredményeként Kanizsa a modern fürdővárosok közé emelkedett.

III. Megnyílt a népkerti Csodakút Ártézifürdő

1913. augusztus 10-én vasárnap reggel megnyílt a Népkertben létesített Csodafürdő⁴¹. A gyönyörű környezetben levő épület előcsarnoka impozáns látványt nyújtott a látogatóknak. A bejáratnál szemben felállított velencei tükör, a Zsolnay virágtartók, a falikárpitok és a körben elhelyezett padok a létesítmény szépségéről árulkodtak.

Az előcsarnoktól jobbra másodosztályú kádfürdő üzemelt, a bejáratától balra pedig az első osztályú és a fajansz kádas luxusfürdő működött. Összesen 20 kád állt a betegek

rendelkezésére, amelyekben 3 csapon keresztül folyt a gyógyvíz. Az egyik csapon felmelegített, a másikon hűtött, míg a harmadikon természetes állapotában használták a fürdőzők.

Orvosi rendeletre a betegek iszap- és szénsavas fürdőkúrát vehettek. Ekkoriban az üzem egészségügyi felügyeletét Dr. Dömötör Miksa városi főorvos végezte. A vízének gyógyhatásáról a már bemutatott vegyelemzés is tanúskodik. Ez alapján a szakértők megállapították, hogy a Csodakút Ártézisfürdő ásványvize reumás izom- és ízületi bántalmak, köszvény, isiász gyógyítására kiválóan alkalmas, de sikerrel használták vérszegénység, ideggyengeség, szívbetegségek és női baj ellen is. Ivókúrák segítségével a gyomor- és bélrendszeri betegségekben szenvedőket kezelték.

Az épülethez tartozott még a 28 öltözőkabinnal kibővített uszoda és a gőzfűtést biztosító kazánház⁴². A villanyvilágítással ellátott, és központi fűtéssel felszerelt modern gyógyfürdőt körülvevő park és annak létesítményei is az idelátogató vendégek kényelmét szolgálták. Az Erzsébet-ligetet (ma Népkert) és környékét a vármegyei monográfia a következőképpen mutatja be: „A város alatt van Magyarkanizsa gyönyörű népkertje, kitűnő faiskolával és virágkertészettel egybekötve, mely a modern műkertészet minden igényeinek megfelel s a legkényesebb ízlést is kielégítheti. Díszes sétáútjai, angol kertjei, virágköröndjei és árnyas ligetei a legkellemesebb benyomást teszik s versenyezhetnek bármely más város üdülő helyével.”⁴³

A park leghíresebb épülete a milleneumi ünnepek keretein belül létrehozott Vigadó. Terasza igazi kávéházi hangulatot teremtett, s ehhez járult hozzá a kellemes dallamokat árasztó térzene. A Vigadó külön díszje volt a vadszőlővel befuttatott loggia, amely a II. világháborút követően eltűnt. A gyógyfürdőhöz közel levő, a finom süteményeiről híres, Longa József cukrászdája ugyancsak a park egyik látványosságának számított. A Népkert gyönyörű kertjeit, ligeteit Bednárz Károly városi főkertész a megfelelő szaktudással gondozta. Az Erzsébet-ligetben két szökőkút is működött. Az egyik a fürdőépülete előtt állt a mellette levő szoborral, amelynek helyére a második világháború után a régi előcsarnokot díszítő szobor került. A másik a Vigadó és cukrászda előtti angolkertben üzemelt. A sportolni vágyók igényeit teke- és tenispálya elégítette ki. A park közepén a mai napig ott állt a híres fekete kőrís, a népkerti tó a kis szigettel azonban már a múlté. A Népkert csodálatos környezetében megnyílt Csodakút Ártézisfürdő gyors fejlődésnek indult. Belföldi és külföldi látogatói is elégedettek voltak a szolgáltatásaival.

A járási fürdőt a szerződés alapján, az új gyógyüzem megnyitása után bezárták. Az épületek és a hozzátartozó földterület sorsáról az 1914-es közgyűlési jegyzőkönyvekben olvashatunk. Megtudhatjuk, hogy az említett ingatlanokat elárverezték: „Utasítatik a városi tanács, hogy a volt járási csodakút fürdő épületeket a hozzátartozó földterülettel együtt, amely terület (...) 23 hold, 400 négyszögölet tesz ki, 3 évre szántásvetés alá az előbb megállapított feltételek mellett nyilvános árverésen adja haszonbérbe.”⁴⁴ A fent idézett közgyűlési jegyzőkönyvön kívül erre az esztendőre vonatkozóan több forrást is találtam. Az egyikből kiderül, hogy a Csodakút Ártézisfürdő Rt. kizárólagos jogot kapott a Népkert összes épületeiről készített fényképfelvételek, és ezek alapján forgalomba hozott képeslapok eladására⁴⁵. Ennek érdekében köteles volt a park bejáratánál táblákat felállítani, s azokon a fotózásra vonatkozó tilalmat feltüntetni.

1914-ben fejeződtek be a Vigadó átalakítási munkálatai. A fürdő által elvállalt javítások során az épületet villanyvilágítással látták el, a nagytermet átfestették, és a toronyfeljáró-

ban egy higiénikus angol WC-t építettek. A Kanizsai Újság híreiből tudomást szerezhettünk arról, hogy a gyógyfürdő 1914. március 24-én nyílt meg, és még késő ősszel is (november 15.) üzemelt⁴⁶.

Az I. világháború kitörése (1914) némi változást hozott a létesítmény életében, ugyanis 1915-től szolgáltatásait sebesült katonák vették igénybe gyógyulás, felépülés reményében. Az erre vonatkozó 1917. évi képviselő-testületi határozat elfogadta, hogy a „Magyarkanizsai Csodakút Ártézisfürdő Részvénytársaság részére a sebesült és beteg katonák a fürdő és ruha használati díja fejenként 1 korona 40 fillérben állapíttassék meg 1917. évi április hó 1-től kezdődőleg.”⁴⁷

Az 1917. május 24-én megtartott rendkívüli közgyűlésen az Rt. által benyújtott kérelemről határoztak, amely a fürdő nagybővítéséhez szükséges engedély megadását indítványozta. A kérvényben a társaság forgalmáról készített kimutatások szerepelnek. Ezekből világosan látszik, hogy a vállalkozás nyereséges, és a fürdőt évről-évre egyre többen látogatják. Ezért a részvénytársaság igazgatósága úgy döntött, hogy a szerződésben megjelölt, a létesítmény átadására vonatkozó határidő (1943. május 1.) további 20 évre való (1963. május 1-ig) meghosszabítását kéri. Ennek tudatában jelentős fejlesztéseket volt hajlandó eszközölni. Kikötésként szerepelt a dokumentumban, hogy a társaság köteles legalább 250 000 koronát befektetni, egy gőzfürdőt, zuhanyhelyiséget stb. létrehozni. Leszögezték, hogy amennyiben ezeket az újításokat 1919. április 30-ig nem hajtja végre, a fürdőüzemet az 1912-es szerződés alapján 1943. május 1-én a város átveszi. A városi tanács véghatározatában a felsorolt feltételek mellett a kérvényt elfogadta⁴⁸.

Látni fogjuk, hogy hasonló jellegű engedmények a részvénytársaságot többször is megilletnék, azonban ezek valójában sohasem lépnek életbe.

A MILLENNIUMI ÜNNEPEKRE ÉPÍTETT VIGADÓ LÁTKÉPE

IV. A gyógyfürdő működése 1918 és 1945 között

Az 1918 és 1945 közötti időszakról viszonylag kevés forrás áll a rendelkezésünkre. Az I. világháborút lezáró békeszerződés (1920. június 4.) értelmében Kanizsa ténylegesen is a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd 1929-től Jugoszlávia területét képezte. Ez az esemény a fürdő további üzemeltetésében nem hozott jelentős változást.

Az 1920-as évekből több irat is fennmaradt a gyógyfürdővel kapcsolatosan. Az első a városi tanács 1921-ben tett jelentése, miszerint a Csodakút Ártézifürdő Részvénytársaság szabálytalanul, a testület beleegyezése nélkül adott el ingóságokat (villanymotor, áramfejlesztő) holott azt az 1912-es szerződés megkövetelte⁴⁹. Egy későbbi ülésen kötelezte a társaságot, hogy az ebből befolyt összeget a fürdő fejlesztésére fektesse be, az eladást bizonyító számlát pedig nyújtsa be a városi tanácsnak. Ezt követően határozatot hoztak arról, hogy a részvénytársaság nem adhat el fürdőhöz tartozó felszereléseket⁵⁰.

A népkerti üzem rohamos fejlődésére az 1923/335. számú közgyűlési jegyzőkönyv szolgál bizonyítékkal. Ebből kiderül, hogy a városatyák engedélyt adtak a Csodakút Ártézifürdőnek közterületek megvételére. Ezen ingatlanok eladását egy 1924-es képviselő-testületi ülés határozatában véglegesen jóváhagyták. A gyógyfürdő ezeket a földeket vendégszobák fejlesztésére használta fel⁵¹.

Az 1926. január 31-i *Hivatalos Lap* szomorú hírről számol be, miszerint Grünfeld Herman, a Csodakút Ártézifürdő Részvénytársaság megalapítója és ügyvezető igazgatója életének 62. évében, január 28-án elhunyt. A társaság vezetését ezután felesége, özvegy Grünfeld Hermanné Bogdán Rózsa vette át. A fürdő igazgatója 1928 és 1933 között Esztergomi Iván újságíró volt. A *Jugoszláviai Magyar Újság* 1933. szeptemberi számaiban általa írt publikációkban szót ejt a kanizsai gyógyfürdőről és a néhai Grünfeld Herman munkásságáról is⁵³.

Az 1929-ben megkezdődött világgazdasági válság valószínűleg jelentős hatást gyakorolt az üzem működésére. Ezt a források is bizonyítják, legfőképp az 1929. március 21-én kiadott újságközlemény, amelynek értelmében a Csodakút Ártézifürdőben végrehajtás útján lefoglalt tárgyak a helyszínen április 2-án 10 órakor nyilvános árverés keretein belül eladottnak. A másik erre utaló dokumentum 1930-ból származik. A gyógyfürdő kérvényt nyújtott be a városi tanácshoz, amelyben az 1930-as pótdadó eltörlését és annak jövőbeni mellőzését kérte. A képviselő-testület határozata alapján az ügy kivizsgálására egy bizottságot hoztak létre, *Matijević Lazar* városelnök irányításával. Egy későbbi közgyűlésen a bizottság, miután az ügyet részletesen feltárta, indítványozta, hogy a kérelmet a városi tanács utasítsa el. A városi tanács a javaslatot elfogadta, és a részvénytársaságot pedig arra kötelezte, hogy a pótdadót négy részletben 1934-ig befizesse⁵⁴.

Az 1930-as években a fürdőüzem ismét fellendült, s ennek következtében 1932-ben újra kérelemmel fordult a város vezetőihez. A dokumentum által tudomást szerezhetünk arról, hogy a gyógyfürdő ekkoriban 12 vendégszobával működött, de terveikben szerepelt egy modern sárfürdő, s egy új hotel létrehozása. Ehhez azonban szükségesnek tartották az 1943. május 1-i határidővel kötött szerződés meghosszabbítását. A részvénytársaság pénzügyi okokra hivatkozva kérte annak további 30 évig terjedő kibővítését. A városi tanács az egyezségen túl még 25 évre, azaz 1968. május 1-ig a létesítmény igazgatásához nélkülözhetetlen engedélyt megadta. Ennek értelmében az Rt. köteles volt a kérelemben feltüntetett fejlesztéseket 1934-ig elvégezni⁵⁵.

A másodízben megkötött koncesszió, mint már említettem a gyakorlatban sohasem funkcionált, habár a későbbiekben a gyógyfürdő néhány hasznos újítást eszközölt. Az 1936-os Tiszavidékben a következőkről tájékoztatták az olvasóközönséget: „A Csodafürdő igazgatósága ebben a szezonban bevezeti az ún. »pezsgő-, vagy habfürdő« -t (Sprudel Bad), amely soványító-kúrának elsőrangú, azonkívül gyógyít, erősít és fiatalít.”⁵⁶ 1937-ben a társaság (valószínűleg utoljára) kísérletet tett az 1943-ban lejáró szerződés meghosszabbítására. A képviselő-testület ezen igényét elutasította⁵⁷.

A II. világháború kitörését követően (1939) tovább üzemelt a fürdő, erre a Tiszavidékben közzétett hirdetés (*Meghívó a Csodakút Ártézifürdő Rt. XXVII. évi rendes közgyűlésére*) enged következtetni. 1941. április 12-én magyar csapatok vonultak be a városba, és Kanizsa ismét Magyarország fennhatóság alá került. Közeledett az 1943-as év, az egyezségben megkötött határidő lejártának a dátuma.

A közgyűlési jegyzőkönyvek részletesen beszámolnak a gyógyfürdő átadásáról. 1943. február 8-án a polgármester (*Dr. Lehel Pál*) levelet küldött *Sőregly János*nak, a Csodakút Ártézifürdő Rt. felszámoló bizottsági tagjának, amelyben kifejtette, hogy a társaság köteles a fürdőt berendezéseivel és az összes létesítményekkel, üzemképes állapotban, tehermentesen a város tulajdonába és használatába 1943. május 1-ig átadni. Javasolta, hogy a kijelölt határidő előtt engedjék át a gyógyfürdőt a városnak, és a Magyar-kanizsa megyei jogú város műszaki ügyosztálya által végzett kimutatás külön jegyzékében közzétett hiányokat vagy hozzák rendbe vagy annak költségét (38 146 pengő 42 fillér) a városi pénztárba fizessék be.

Az 1943. február 24-én tartott a Csodakút Ártézifürdőt felszámoló ülésen a bizottság tagjai elfogadták a polgármester indítványának azon részét, amely a fürdő azonnali átadásáról rendelkezett. Ugyanakkor a hiányokról szóló jegyzékben szereplő kötelezettségek végrehajtását elutasították. Az általuk hozott határozat szerint a létesítmény mellett felépített szálló és a fürdőhöz tartozó, a koncesszióban nem szereplő, berendezések ezentúl is a társaságot illetik meg, s az 1500 négyszögöl nagyságú terület (15 villatelek) a jövőben is az Rt. tulajdonát képezi.

Az április 15-én megtartott képviselő-testületi ülésen a vitás kérdések megtárgyalása után, a fürdő igazgatására való jogot átruházták a városra. Erről egy adásvételi szerződést is készítettek, amit a városi tanács véghatározatával elfogadott. Ebben leszögezték, hogy az 1912-es egyezményben nem szereplő összes ingatlanterületet s a hozzá tartozó berendezéseket a város megkapja. Ennek fejében a műszaki ügyosztály által megállapított tartozást eltörölték, és a részvénytársaság számlájára 8000 pengőt kiutaltak⁵⁸. Az egyezséget Bács-Bodrog vármegye alispánja jóváhagyta⁵⁹.

1944. február 29-én a városi tanács a gyógyfürdőt és a Vigadó épületét a Magyar-kanizsai Első Takarékpénztár Rt-nek (1944. május 1-től 1945. május 1-ig) bérbe adta. Az egyezményben kikötött feltételek betartása mellett a részvénytársaság köteles volt a Csodakút Ártézifürdőt 1944. május 1-től – 1944. október 1-ig nyitva tartani⁶⁰.

A világháború végének közeledtével, 1944. október 8-án a Jugoszláv Néphadsereg katonái a várost visszafoglalták. Az 1947-es párizsi békeszerződés értelmében Kanizsát hivatalosan is Jugoszláviához csatolták.

V. A gyógyfürdő üzemeltetése 1945 és 1979 között

A gyógyfürdő 1945 és 1953 közötti működéséről tudomásom szerint nincs forrás-

anyag. A létesítmény feltehetőleg ebben az időszakban is üzemelt. A későbbi évek dokumentációit Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont archívuma őrzi.

1945. október 25-én a Népfelszabadító Hadsereg Legfelsőbb Parancsnokságának rendelete alapján, katonai közigazgatást vezettek be Jugoszláviában. Államosították a gyárakat, cégeket stb., és erre a sorsra jutott a kanizsai gyógyfürdő és a Népkertben levő Vigadó is. Az első, 1953-ból származó adat a helyi Népfelszabadító Bizottság végzéséről tudósít. Eszerint az Ártézisfürdő (*Artesko Kupatilo*) mint önálló vállalat létrejött, s vezetője, *Kojić Nikola* fejlesztésekre 50 000 dinár értékű kölcsönt felvehetett. Ezt a döntést a zentai járás Népfelszabadító Bizottságának gazdasági titkársága 1953. július 9-én jóváhagyta.

Miután 1954-ben belgrádi szakértők a helyszínen megvizsgálták a fürdő vizét, javasolták, hogy a létesítményt gyógyfürdőhelynek (*Banjsko prirodno lečilište*) minősítsék. Ehhez azonban egy részletes vízanalízis szükségeltetett. Az 1955-ben elvégzett vegyelemzést követően a fürdőt hivatalosan is a gyógyhelyek (*Banjsko prirodno lečilište*) közé sorolták. Két évvel később 1957. június 29-én Kanizsa község Népfelszabadító Bizottságának végzése alapján a gyógyfürdő (*Banjsko prirodno lečilište*) természetes gyógyfürdőhely néven üzemeltetett⁶¹.

Az 1950-es évek végén *Molnár Lajos* volt az igazgatója, míg a 60-as évek elején Jovanka Kapun vezetésével működött. Ebben az időszakban a fürdő ugyan veszteséges vállalkozás volt, ennek ellenére a kikindai Tervező Iroda, Dipl. ing. Mijatović Mihajlo irányításával fejlesztéseket eszközölt: az elkorhadt csöveket kijavították, a központi fűtést helyrehozták és az előcsarnokot átalakították⁶². Sajnos, az előbbieken bemutatott Népkertet nem gondozták kellőképpen, és hanyatlásnak indult. Impozáns épületei előregedtek, tönkrementek, és a felújításokra elkészített tervek sem valósultak meg. A népkerti tó elmocsarasodott, s a Vigadó, a park dísze, bezárta kapuit.

A létesítmény az 1960-as évek közepe táján az Egészségházhoz tartozott, egészen 1976-ig. 1975-től *Ivanović Dragomir* közigazdász irányításával a gyógyfürdő átalakításához és felújításához szükséges munkálatok megkezdődtek. Már ez év június 24-én megtörtént szavazás eredményeként a fürdő kilépett a Egészségház kereteiből. 1976-ban már önálló Társult Munka Alapszervezetként (OOUR) üzemelt Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont elnevezéssel, és 1977-ben a Népkert mellett, a Tisza alluviális síkságában újabb két kutat fúrattak.

A belgrádi szakemberek (Zavod za Interne Bolesti), 1977. június 3-án a vízről vegyelemzést készítettek. Megállapították, hogy a másodízben fúrt, kb. 650 méter mélységből feltörő 47 °C-os hévíz reumás megbetegedések, csont- és csuklósérülések gyógyítására alkalmas. A gyógyfürdőt tápláló hévízforrásokat a nátrium- és hidrokarbonát-ionokat tartalmazó szulfidos hipertermák kategóriájába tartozó vízként sorolták be.

A fürdő igazgatója (Ivanović Dragomir) és társai úgy döntöttek, hogy a Népkertben levő 60 ágygal működő régi épület mellett egy új modern rehabilitációs központot építenek. Az építendő üzem terveit az újvidéki PLAN Tervező Iroda okleveles mérnöke *Đorđe Grbić* készítette el, a vállalat igazgatójának *Krstonošić Mirkónak* a segédletével. Az alapkövet 1977 októberében *Ivezić Drago*, a Tartományi Rokkantsági- és Nyugdíjazási Alap elnöke tette le.

Az építésben a fő kivitelező a kanizsai Buducnost Építőipari Vállalat volt, de a részmunkákat (villany, csempézés, stb.) más vállalatok végezték. A munkálatok 1978 februárjától 1979 novemberéig tartottak⁶³. Az új gyógy- és rehabilitációs központot 1979. no-

A KANIZSAI „BANJA” GYÓGY- ÉS ÜDÜLŐKÖZPONT (AQUAMARIN)

vember végén Prof. Dr. Jakovljević Đorđe a Vajdaság SZAT Végrehajtó Tanácsának elnöke nyitotta meg, a fürdő azonban csak 1980. január 1-től kezdett üzemelni.

VI. Megnyílt a Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont

Az 1980-ban megnyílt új fürdő (*Aquamarin*) épülete négy részből áll. A magas „B” kategóriájú hotel 150 ágygal, és 350 vendéget befogadó két étteremmel üzemel. Emellett a létesítmény számos gyógykezeléseket végző hellyel rendelkezik. Az elektro- és hidroterápiák mellett a betegek parafin- és sárpakolást is igényelhetnek. A gyógyfürdő két 29 °C – 31 °C termálvizes medencével és egy körülbelül 600 férőhelyes sportcsarnokkal működik⁶⁴.

Több szempontból is a város első számú idegenforgalmi és turisztikai központjává vált. Szolgáltatásaival a gyógyulást, felépülést kereső betegek, s a sportolni és pihenni vágyó látogatók egyaránt elégedettek.⁶⁵

Az egyenletes fejlődés eredményeként 1985-ben a régi (1913-ban létrehozott) fürdő épületét renoválták, s a felújított létesítményben (*Abella*) a reumás betegeket iszapfürdős kúrákkal gyógyítják. Napjainkban a fürdőkomplexum vezetőjének (Dr. Ágoston Ferenc) irányításával újabb fejlesztéseket eszközöltek. A Törökkanizsa és Magyarkanizsa közti területen egy körülbelül 1000 méter mélységű, 65 °C-os, termálvizes kutat fúrattak. A Kanizsai „Banja” Gyógy- és Üdülőközpont épületével szemben pedig tenispályát építettek, s felújították a Népkerthben levő régi cukrászdát – ami külön dicséretet érdemel. Munkájuk eredményességét az 1996 decemberében Madridban elnyert nemzetközi díj is igazolja⁶⁶.

AZ 1985-BEN ÁTALAKÍTOTT RÉGI FÜRDŐ ÉPÜLETE (ABELLA)

Összegzés

Helytörténeti munkámban igyekeztem, remélem sikerrel, a kanizsai gyógyfürdő megalapítását és működését bemutatni. Hosszú folyamat eredményeként Kanizsa a modern fürdővárosok közé emelkedett. Ehhez azonban az kellett, hogy a pásztorok 1908-ban felfedezzék a Járáson levő ártézi kút vizének gyógyító erejét, és azután Grünfeld Herman irányításával a Csodakút Ártézifürdő Rt. 1912-ben megalakuljon. A következő évben már megnyílt a kor igényének megfelelő modern fürdő. 1945 után némileg elhanyagolták, főleg környezetét, a parkot. 1979 ismét fordulópontot jelentett a gyógyfürdő életében, hiszen ebben az évben épült fel a később nemzetközi hírnévre is szert tevő, s mai napig fejlődő Kanizsai „Banja” Gyógy-és Üdülőközpont.

Most talán az ezredforduló táján reméljük, hogy megtörténik majd a Népkert „hely-rehozása” is. Igaz, az első lépéseket már megtették, renoválták a parkban levő cukrászda épületét, de a Vigadó felújítása még várat magára. Ez az elkövetkező esztendőök feladata lesz.

Jegyzetek

- ¹ Révai Nagy Lexikona. II. köt. Bp., 1911, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. Hasonmás kiadás: Bp., 1989, Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó. 513–514. p.
- ² Révai Nagy Lexikona. VIII. köt. 244. p.
- ³ Kanizsa monográfiája. I. kötet. Kanizsa, 1995, készült a tótfalusi Logos Grafikai Műhelyben, 15–46. p.
- ⁴ KLAMÁR ZOLTÁN: *Örökségünk. Kanizsai képeskönyv*. Kanizsa, 1995, CNESA Kiadó, Oktatási és Művelődési Intézmény, 9. p.
- ⁵ DOBOS JÁNOS: Kanizsa múltjából. In *A csönd városa*. Szabadka, 1982, Forum Könyvkiadó, 9. p.
- ⁶ Dobos: i. m. 10. p.
- ⁷ Dobos: i. m. 14. p.
- ⁸ Magyarkanizsa. In *Magyarország vármegyéi és városai*. I. köt. Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Bp., 1909, Országos Monográfia Társaság, 317. p.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ Magyarkanizsa rendezett tanácsú város. Közgyűlési jegyzőkönyvek. In Zentai Történelmi Levéltár. [A továbbiakban: ZTA] Fond: 004.36. 597. sz.
- ¹¹ ZTA Fond: 004.36. 618. sz.
- ¹² ZTA Fond: 004.36.695. sz.
- ¹³ ZTA Fond: 004.37.5. sz.
- ¹⁴ ZTA Fond: 004.37.300. sz.
- ¹⁵ ZTA Fond: 004.37.300. sz.
- ¹⁶ *Tájékoztató a Magyarkanizsai Csodakút Ártézfürdőről*. Magyarkanizsa, 1915.
- ¹⁷ ZTA Fond: 004.37.372. sz.
- ¹⁸ ZTA Fond: 004.37.372. sz.
- ¹⁹ VASS IMRE: *Farkasok* (7.). In Új Kanizsai Újság, III. évf. 17. szám
- ²⁰ ZTA Fond: 004.38.136. sz.
- ²¹ ZTA Fond: 004.39.404. sz.
- ²² Kanizsai Ujság. Magyarkanizsa, 1909. II. évf. 15. szám
- ²³ ZTA Fond: 004.39.404. sz.
- ²⁴ ZTA Fond: 004.39.434. sz.
- ²⁵ A kanizsai csodafürdő iratai 1908–1913. In ZTA Fond: 004.
- ²⁶ ZTA Fond: 004.40.140. sz.
- ²⁷ Kanizsai Ujság. Magyarkanizsa, 1910. III. évf. 22.szám
- ²⁸ ZTA Fond: 004.40.211. sz.
- ²⁹ Kanizsai Ujság. Magyarkanizsa, 1910. III. évf. 28.szám
- ³⁰ ZTA Fond: 004.41.259. sz.
- ³¹ ZTA Fond: 004.42.193. sz.
- ³² ZTA Fond: 004.43.334. sz.
- ³³ ZTA Fond: 004.43.424. sz.

- ³⁴ ZTA Fond: 004.45.211. sz.
- ³⁵ A kanizsai csodafürdő iratai 1908–1913. In ZTA Fond: 004.
- ³⁶ ZTA Fond: 004.45. 428. sz., 429. sz.
- ³⁷ A kanizsai csodafürdő iratai 1908–1913. In ZTA Fond: 004.
- ³⁸ ZTA Fond: 004.46. 597. sz., 598. sz.
- ³⁹ Kanizsai Újság. Magyarkanizsa, 1912. V. évf. 47. sz.
- ⁴⁰ ZTA Fond: 004.48.85. sz.
- ⁴¹ Kanizsai Újság. Magyarkanizsa, 1913. VI. évf. 33. sz.
- ⁴² *Tájékoztató a Magyarkanizsai Csodakút Ártézfürdőről.* Magyarkanizsa, 1915.
- ⁴³ Magyarkanizsa. In Borovszky: i. m.: 319. p.
- ⁴⁴ ZTA Fond: 004.50.85. sz.
- ⁴⁵ ZTA Fond: 004.50.162. sz.
- ⁴⁶ Kanizsai Újság. Magyarkanizsa, 1914. VIII. évf. 45.szám
- ⁴⁷ ZTA Fond: 004.56.198. sz.
- ⁴⁸ ZTA Fond: 004.56.215. sz.
- ⁴⁹ Opština Grada Kanjiža. Zapisnici skupštinskih sednica. In ZTA Fond: 072.3.204. zap.
- ⁵⁰ ZTA Fond: 072.3.272. zap.
- ⁵¹ ZTA Fond: 072.5.335. zap.
- ⁵² Hivatalos Lap – Zvanični List. St. Kanjiža, 1926. VIII. évf. 5.szám
- ⁵³ ESZTERGOMI IVÁN: A csöndváros. In *A csönd városa.* Szabadka, 1982, Forum Könyvkiadó, 21. p.
- ⁵⁴ Zapisnici Gradskog Odbora. In ZTA Fond: 072.14.92. zap.
- ⁵⁵ ZTA Fond: 072.17.192. zap.
- ⁵⁶ Tiszavidék – Potisje. Starakanjiža, 1929. XI. évf. 15. szám
- ⁵⁷ Zapisnici Gradskog Veća. In ZTA Fond: 072.22.18. zap.
- ⁵⁸ Zapisnici gradske skupštine. In ZTA Fond: 101.2.35/kgy. 1943. sz.
- ⁵⁹ ZTA Fond: 101.2.207/kgy. 1943. sz.
- ⁶⁰ ZTA Fond: 101.2.6/kgy. 1944. sz.
- ⁶¹ „Banja” Kanjiža: Dokumenti u vezi osiguranja i registracija. 1953–76. 14. p.
- ⁶² Uo.
- ⁶³ Uo.
- ⁶⁴ ĐERE, KORNEL – TOMIĆ, PAVLE: *Opština Kanjiža.* Novi Sad, 1982, Geografska Monografija, 122. p.
- ⁶⁵ Uo. 123. p.
- ⁶⁶ Új Kanizsai Újság. Kanizsa, 1997. IV. évf. II. szám.